

12. Неждана Неда. Котивишня : Збірка віршів / Неда Неждана – К. : Смолоскип, 1996. – 108 с.
13. Руденко М. Д. Поезії / М. Д. Руденко – К. : Дніпро, 1991. – 413 с.
14. Стус В. Вечір. Зламана віть: Вибране / В. Стус – К. : Дух і літера, 1999. – 383 с.
15. Чубачівна О. В. Вдячність деревам : Поезії. / О. В. Чубачівна. – К. : Рад. письменник, 1991. – 94 с.

УДК 81-22

О. М. Яницька, Т. В. Голуб,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ЕТИМОЛОГІЧНА СТРУКТУРА НОМІНАТИВНИХ ПОЛІВ ФРАНЦУЗЬКОГО КОНЦЕПТУ *LA FOI*, БРИТАНСЬКОГО *FAITH* ТА УКРАЇНСЬКОГО *VIPA*

Стаття присвячена лінгвокультурному та етимологічному аналізу номінативного поля французького концепту *LA FOI*, британського *FAITH* та українського *VIPA*. Досліджено взаємозв'язок між концептами та засобами їх мовної номінації. В ній актуалізуються основні підходи до проблеми концепту в лінгвістичних дослідженнях, розглядаються методи дослідження концептів. Автор встановила лінгвокультурні ознаки концепту, які визначають його суть, а також дозволяють виокремити його від інших культурних мовно-ментальних одиниць. Представлено номінативне поле та етимологічну структуру французького концепту *LA FOI*, британського *FAITH* та українського *VIPA*, виявлено принципи організації компонентів у семантичній структурі концептів.

Ключові слова: концепт, когнітивно-семантичний аналіз, номінативне поле, етимологія, концептуальний аналіз.

LINGUISTIC AND CULTURAL MEANINGS, ETYMOLOGICAL STRUCTURE OF NOMINATIVE FIELDS OF FRENCH CONCEPT *LA FOI*, BRITISH *FAITH* AND UKRAINIAN *VIPA*

The article deals with linguistic, cultural and etymological analysis of the nominative fields of French concept *LA FOI*, British *FAITH* and Ukrainian *VIPA*. The author analyzes connection between concepts and their linguistic nominations. Different approaches and methods of conceptual analysis in linguistic research are examined in the article. Conceptual linguistic features are established, they determine the sense of concept and also allow to distinguish it from other cultural linguistic and mental units. The nominative field and etymological structure of French concept *LA FOI*, British *FAITH* and Ukrainian *VIPA* are presented, principles of component organization are examined in the semantic structure of concepts.

Key words: concept, cognitive and semantic analysis, nominative field, etymology, conceptual analysis, linguistic picture of the world.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ СМЫСЛ И ЭТИМОЛОГИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА НОМИНАТИВНЫХ ПОЛЕЙ ФРАНЦУЗСКОГО КОНЦЕПТА *LA FOI*, БРИТАНСКОГО *FAITH* И УКРАИНСКОГО *VIPA*

Статья посвящена лингвокультурному и этимологическому анализу номинативного поля французского концепта *LA FOI*, британского *FAITH* и украинского *VIPA*. Автора исследовал взаимосвязь между концептами и средствами их языковой номинации. В ней актуализируются основные подходы к проблеме концепта в лингвистических исследованиях, рассматриваются методы исследования концептов. Установлены лингвокультурные признаки концепта, которые определяют его суть, а также позволяют выделить его от других культурных языко-ментальных единиц. Представлено номинативное поле и этимологическая структура французского концепта *LA FOI*, британского *FAITH* и украинского *VIPA*, выявлены принципы организации компонентов в семантической структуре концептов.

Ключевые слова: концепт, когнитивно-семантический анализ, номинативное поле, этимология.

На даному етапі розвитку лінгвістичної науки, науковці намагаються дослідити взаємозалежність мови та культури, вивчають мовні одиниці як засіб збереження та вираження менталітету носіїв мови. Одним із завдань когнітивної науки є опис реальних процесів когнітивної діяльності людини і оцінки того, що виникає в результаті концептуальних структур свідомості в їх співвідношенні зі світом і діяльністю людини. Багато учених цікавляться співвідношенням і взаємодією когнітивних структур знання і формальних структур мови, культурною специфікою, що лежить в основі формування значення окремого слова і інтерпретації сенсу окремого висловлювання за допомогою тієї або іншої знакової системи. Науковцями, що вивчали дану проблему є В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер, Б. Уорф, А. П. Бабушкін, М. М. Болдирев, О. С. Кубрякова, М. В. Нікітін, Ю. С. Степанов, А. Вежбицка, Р. Джекендофф, М. Джонсон, Ван Дейк, а також І. О. Мельчук, З. Д. Попова, К. В. Рахиліна, В. І. Карасик, Р. І. Розіна, Й. А. Стернін, та ін. Дослідження присвячене лінгвокультурному та етимологічному аналізу номінативного поля французького концепту *LA FOI*, британського *FAITH* та українського *VIPA*. Проблема співвідношення мовних і немовних знань є актуальною, оскільки між концептами і засобами їх мовної репрезентації немає однозначної кореляції. Об'єктом дослідження виступають лінгвістичні лексичні засоби репрезентації концепту *LA FOI* у французькій мові, *FAITH* у англійській та *VIPA* в українській, досліджуватиметься етимологія та номінативне поле. Вперше здійснюється аналіз даних концептів у різносистемних мовах.

Метою статті є виявлення способів номінації французького концепту *la foi*, британського *faith*, та українського *vipa*, встановлення особливостей актуалізації концептуальної інформації в плані її змісту і об'єму, яку несуть мовні одиниці, розгляд та аналіз етимології ключових лексем, виявлення зміни об'єму концепту в історії мов. Матеріалом для дослідження послужили дані словників синонімів, антонімів, етимологічних словників і тезаурусів, досліджувались як друковані словники так і електронні версії. Лінгвістичні методи, що використовуються для опису лексичної і граматичної семантики мовних одиниць стають методами лінгвокогнітивного дослідження. Концепти внутрішньо організовані за польовим принципом і включають чуттєвий образ, інформаційний зміст і інтерпретаційне поле. Концепти мають національні особливості змісту і структури; можливі ендемічні концепти, можлива лакунарність концепту. В. Гумбольдт [4] розумів мову як вічно змінне історичне явище, безпосередньо взаємопов'язане з духом народу. Мовний процес трактувався ним в контексті свідомості, культури і соціальної дійсності. Він визнавав дію сили духу за допомогою мови на розвиток людини, культури, цивілізації, освіти і науки. Культура отримує своє безпосереднє віддзеркалення в мові. Ідеї Гумбольдта продовжував розвивати Л. Вайсгербер [3], який у 1929 році у своїй монографії «Рідна мова і формування духу» вказував на першочергову роль мови на формування у людини єдиної картини світу. Основною його ідеєю був взаємозв'язок мовних знаків і понятійних когнітивних засобів, які мають в своєму розпорядженні носії мови, у міру того, як кожен носій мови вивчає словник, всі члени мовного співтовариства опановують когнітивні засоби. Центральне місце в концепції мовної картини світу Вайсгербера займає категорія *Worten der Welt* (вербалізації світу), його образ мовної картини світу виглядає

як система лексичних полів. Науковець Б. Уорф виводив наукову картину світу прямо з мовної, що неминуче вело до їх отождолення. Він писав: «Ми розчленуємо природу (світ в цілому) в напрямі, що диктується нашою рідною мовою. Світ з'являється перед нами як калейдоскопічний потік вражень, який має бути організований нашою свідомістю, а це означає в основному – мовною системою, що зберігається в нашій свідомості». [17, с.174] О.С. Кубрякова пропонує таке визначення концепту: «Концепт – оперативна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, усієї картини світу, квант знання. Найважливіші концепти виражені в мові» [7, с. 90]. В.І.Карасик [9] характеризує концепти як ментальні утворення, які є такими, що зберігаються в пам'яті людини, значимі, усвідомлювані фрагменти досвіду, багатовимірне ментальне утворення, у складі якого виділяється образно-перцептивна, понятійна і ціннісна сторони, фрагмент життєвого досвіду людини, переживана інформація, квант переживаного знання. Впорядкована сукупність концептів у свідомості людини утворює його концептосферу. Мова – один із засобів доступу до свідомості людини, її концептосфери, до змісту і структури концептів як одиниць мислення. Науковець-лінгвіст М.В. Піменова підкреслює, що «концепт розпорщений у мовних знаках, які його об'єктивують. Щоб реконструювати структуру концепту, потрібно дослідити весь мовний корпус, в якому репрезентований концепт (лексичні одиниці, фразеологію, пареміологічний фонд), включаючи систему усталених порівнянь, які зафіксували образи-еталони, що властиві певній мові» [11, с. 9]. Таким чином, усі засоби мовної об'єктивності беруть участь у формуванні номінативного поля концепту. Номінативне поле має комплексний, багатогранний характер, включаючи всі типи угруповань лексики у свій склад, є неоднорідним за своєю структурою, оскільки воно містить як прямі номінації самого концепту безпосередньо (ядро номінативного поля), так і номінації окремих когнітивних ознак концепту, які розкривають зміст концепту та відношення до нього в різних комунікативних ситуаціях (периферія номінативного поля).

Концептуальний аналіз слід розпочинати з дослідження етимологічних особливостей концепту, щоб розкрити етимологічну пам'ять імені концепту, в якій зафіксована еволюція внутрішньої форми відповідної лексичної одиниці [2, с. 124]. Перед усім потрібно дослідити прямі номінації концепту у французькій, англійській та українській мовних картинах світу. Такими номінативними інваріантами для зіставлених концептів є лексеми франц. *la foi*, брит. *faith* та українського *віра*. Етимологічна структура французького концепту:

1) іменник *la foi*, з'явився у французькій мові наприкінці XII століття, що походить від латинської лексеми *fides*. Спочатку іменник існував у французькій як лексеми *féalté, feid, feauté*, наприкінці XII століття він трансформувався у *la foi*. Іменник *fides* 1) віра 2) довіра 3) переконання 4) релігія пов'язаний з ідеєю сильної інтелектуальної згоди, один з способів бачення буття. [19, с : 312]

2) іменник *faith* з'явився в англійській мові у середині XIII століття як запозичення з давньофранцузької *feid, foi*, яке у свою чергу походить від латинського *fides*. Іменник *faith* 1) віра 2) довіра 3) переконання 4) релігія 5) впевненість пов'язаний з ідеєю сприйняття людиною певних тверджень, фактів, свідчень як істинних, правдивих на основі суб'єктивного переконання. З 14 століття пов'язується з релігійними переконаннями, лексема з'являється у християнських текстах, пов'язується з вірністю у шлюбі. [21]

3) український іменник *віра* походить від праслов'янського іменника *vera*, споріднене з дієсловами *var* – вірити, сумніватись, від латинської *verus*, дійсний, вірний. Іменник *віра* 1) довір'я, впевненість, релігія, 2) довірена особа, 3) вірна дружина. При цьому праслов'янський корінь *war* означав дійсний, справжній, достовірний. [5, с. 402]

Дослідивши етимологічне походження концептів, встановили, що лексеми на позначення поняття «віра» мають у французькій, англійській, та українській мовах схожу етимологію, що може свідчити про спільні витоки цих лексем. Спільним, наприклад, є формування внутрішньої форми слів франц. *la foi*, брит. *faith*, та укр. *віра* навколо таких понять як довіра, переконання, релігія. Розглянемо зіставлені мови за системою *романські – германські – слов'янські*, бачимо, що у французькій та англійській мовах лексеми, які домінують поняття пов'язані перш за все з релігійною вірою християнської церкви. Етимологія української номінативної одиниці *віра* побудована більше світському погляді на віру, споріднена з такими поняттями як правда, вірність, істина, милість. Для детальнішого опису концепту потрібно опрацювати словникові дефініції концепту: французький *la foi* «1. упевненість у вірності даного слова, у виконанні того, що пообіцяли. 2. правдивість клятви. 3. характеристики гарної людини, яка говорить, діє прямолінійно, без хитрості. II) 1. явище, коли вірять комусь, мати впевненість у чомусь. 2. абсолютна віра у щось або у когось. 3. явище, коли вірять Бога, у догму, повне підкорення розуму і серця». [18, с. 547]; брит. *faith* 1) сильна, непохитна віра у щось, що не потребує доказів велика віра у когось або у щось, 2) специфічна система релігійних учень, 3) у християнстві віра у Бога та його діяння. 4) непохитна віра у когось або щось, 5) будь-яка сукупність принципів або догм, 6) відданість, лояльність відно певної особи [22]; укр. *віра*, -и, ж. 1. упевненість у чомусь, у здійсненні чого-небудь. у кого. Впевненість у позитивних якостях кого небудь, у правильності, розумності чиєїсь поведінки. 2. Те саме, що довір'я. ** Віри не ймється кому – не віриться комусь. Жити на Віру – бути одруженим без офіційного оформлення шлюбу. Прийміти на віру – вірити в що-небудь без доказів. 3. рел. визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного. Те або інше релігійне вчення, віровизнання [1, с. 189].

Можемо прослідкувати спільну триєдину тотожність концептів, що відображається такими поняттями як вірність, переконання і релігія. Надалі потрібно встановити лексико-семантичне поле досліджуваних концептів за допомогою словників синонімів і тезаурусів: французький концепт *la foi* об'єктивується за допомогою іменників: 1. *croissance* (віра)-*conviction* (переконання) 2. – *religion* (релігія) – *confession* (сповідь) – *culte* (культ) – *dogme* (догма) – *église* (церква) 3. – *confiance* (довіра) – *crédit* (довіра, кредит) – 4. *conscience* (совість) – *honneur* (честь) – *loyauté* (вірність) – *probité* (чесність) – *sincérité* (відвертість); *droiture* (прямота) – *franchise* (відвертість) – *honnêteté* (чесність) – *loyauté* (вірність) – *sincérité* (чистосердечність); прислівниками *en conscience* (по совісті) – *sincèrement* (чистосередчно); дієсловами: *faire foi* (довіряти), *prouver* (доводити) – *démontrer* (доводити) – *témoigner* (свідчити), *avoir foi en* (вірити); *compter sur* (розраховувати). [23, с :498], *faith* п. іменниками: 1 *belief* (віра), *credence* (переконання), *confidence* (упевненість), *conviction* (переконання), *trust* (довіра), *certainty* (переконаність), *certitude* (безсумнівність), *assurance* (запевнення), *assuredness* (упевненість), *sureness* (упевненість), *reliance* (опора), *dependence* (довіра). 2 *belief* (вірування), *religion* (релігія), *creed* (переконання), *persuasion* (переконання), *dogma* (догма), *teaching* (доктрина), *doctrine* (теорія), *denomination* (віросповідання), *sect* (секта). 3 *duty* (моральне зобов'язання), *allegiance* (вірність), *obligation* (зобов'язання), *promise* (обіцянка), *faithfulness* (чесність), *loyalty* (вірність), *fidelity* (відданість), *devotion* (прихильність), *consecration* (посвячення), *dedication* (відданість), *fealty* (вірність), *obedience* (покірність); прикметників *faithful* (вірний); *true* (істинний), *loyal* (надійний), *close* (стриманий), *exact* (точний), *conscientious* (чесний), *dutiful* (відданий), *honest* (чесний); [20, с. 536] дієслів *believe* (вірити), *accept* (приймати), *trust to or in* (вірити комусь, у щось), *rely upon or on* (покладатись на щось, на когось), *have faith or confidence in* (мати віру,

впевненість у чомусь), *be convinced* (бути переконаним) [20, с. 119]; укр. *віра* об'єктивується за допомогою іменників: упевненість, (до кого) довіра, довір'я; (Христова) релігія, віровизнання; (у містичні істоти) вірування; пор. конфесія, дієслів: йняти віру; (у кого) мати віру, покладатися на; (кому) довіряти; (у Бога) вірувати; (у краще) не тратити надії на; (сіно) брати / приймати / на віру; прикметників: певний, надійний, незрадливий, непідкупний, випробуваний; (друг) щирий, відданий, незмінний, постійний; (висновок) правильний, точний; (- смерть) неминучий, слухний, вірогідний, (- дано) імовірний, ймовірний; (- джерело) надійний, безсумнівний [8, с. 56].

Таким чином, ми виявили, що французький концепт *la foi*, англійський *faith*, та український *віра* є складними ментальними структурами, що складаються з підструктур, що входять до складу цього концепту на правах простіших його частин. У семантиці лексичних одиниць, що входять до номінативного поля концептів містяться ядерні семи віри, довіри, віра у Бога в комбінації з диференціальними семами переконання, відданості, обіцянки, опіки, кредиту, довірчої власності, надії, зобов'язання, співтовариства.

Лінгвокультурний аналіз показав, що одиниці лексико-семантичного поля мають різний статус, який залежить від лінгвокультурної значущості тієї чи іншої лексеми, яка передає семантику віри або тісно пов'язаних з нею понять, для носіїв французької, англійської та української мов. Дослідивши прямий доміант і навокоядерну зону – деривати й синоніми, виявили що франц. *la foi*, англ. *faith*, та укр. *віра* мають безліч спільних когнітивних ознак, віра у французькій, англійській та українських лінгвокультурах – це необхідний елемент індивідуальної і громадської свідомості і тісно пов'язується з духовним світом людини, виступаючи важливим елементом ціннісної свідомості кожної особи. Виступаючи важливим громадським феноменом, віра знаходить своє джерело в «існуванні змістової потреби людини зменшити невизначеність навколишнього світу і зняти відчуття негарантованості людського життя і його перспектив» [16, с. 134]. Аналіз концептів показав трюхедність віри, що відповідає трьом теоріям про віру [16, с. 134] вона може бути: емоційною – віра є почуття; інтелектуальною – віра є феномен інтелекту; вольовий – віра є атрибут волі. Віра поєднує у собі і релігійні переконання і світську віру, об'єктивує знання онтологічної істини, яка розкривається в людині за допомогою віри релігійної і може мати навіть різні соціальні форми, включаючи різноманітні варіанти соціальної міфології. Основною формою світської віри є довіра, вона носить імовірнісний характер і ґрунтується на доказах, фактах, психологічних прийомах, на наслідкуванні ідеалів культури, авторитетної думки, тобто на все тому, що має суб'єктивний характер.

Таким чином, ми дослідили, що базові ознаки кожного концепту формуються понятійними ознаками, актуалізованими в словникових дефініціях відповідної лексеми, – репрезентанта концепту – у вигляді семантичних компонентів, а також в системі синонімів [12, с. 73]. Як одиниця пізнання світу концепт може мати різну міру інформативної насиченості, залишаючись при цьому цілісним утворенням, здатним поповнюватися, змінюватися і відбивати людський досвід [14, с. 77]. Сумарна кількість синонімів є маркером семіотичної щільності концепту. Чим більша кількість синонімів налічується в плані вербалізації концепту, тим вище його актуальність. Можемо стверджувати про семіотичну щільність французького концепту *la foi*, британського *faith*, та українського *віра*. Реконструкція тієї або іншої картини світу здійснюється на синхронічній основі, оскільки вона передбачає в ідеалі одночасний опис усієї змістовної сторони описуваної мови. При цьому треба пам'ятати, що будь-яка мова – багаторівнева структура. Вона складається, як відомо, з цілого ряду підсистем, кожна з яких містить в собі свою картину світу.

Література:

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
 2. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / Сергей Григорьевич Воркачев. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 192 с.
 3. Вайсгербер Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й. Л. Вайсгербер. – М., 1993. – 232 с.
 4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.
 5. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / [редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 2006. – 570 с.
 6. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : МГУ, 1996. – 242 с.
 7. Кубрякова Е. С. Языковое сознание и языковая картина мира / Е. С. Кубрякова // Филология и культура. Материалы международной конференции. – Часть 1. – Тамбов, 1999. – С. 90–92.
 8. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – К. : Українська книга, 2000. – 480 с.
 9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002.
 10. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М. : Academia, 1997. – С. 281.
 11. Пименова М. В. Предисловие / М. В. Пименова // Введение в когнитивную лингвистику ; [под ред. М. В. Пименовой ; 4-е изд.]. – Кемерово : ИПК «Графика», 2004. – 210 с.
 12. Пименова М. В. Введение в концептуальные исследования : учеб. пособие / М. В. Пименова, О. Н. Кондратьева. – Изд. 2-е, испр. и доп. – Кемерово : КемГУ, 2009. – С. 73. Рябцева Н. К. Мысль как действие или риторика рассуждения / Н. К. Рябцева // Логический анализ языка. Модели действия. – М. : Наука, 1991. – С. 77.
 13. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2002. – 250 с.
 14. Рябцева Н. К. Мысль как действие или риторика рассуждения / Н. К. Рябцева // Логический анализ языка. Модели действия. – М. : Наука, 1991. – С. 77.
 15. Соломоник А. Б. Очерк общей семиотики, монография / А. Б. Соломоник. – Минск : Издательство МЕТ, 2009. – 191 с.
 16. Философский словарь / Сост. И. В. Андрущенко. – К. : А.С.К., 2006. – 1056с.
 17. Уорф Б. Наука и языкознание // Новое в лингвистике. Вып. 1. – М., 1960. – С. 174–175.
 18. Rey A. Grand Robert de la langue francaise, Dictionnaires / A. Rey. – Paris : Le Robert, nouv. ed. – 2001. – 547 p.
 19. Dauzat Albert, Dubois Jean, Mitterand Henri, Le Nouveau Dictionnaire Etymologique et Historique. – Paris : Librairie Larousse, 1971. – P. 479.
 20. The Oxford Thesaurus – An A-Z Dictionary of Synonyms, – 2062 p.
- Електронний етимологічний словник англійської мови – Режим доступу : <http://www.etymonline.com> (дата звернення 5.04.2015) – faith (n.)
- Тлумачний Оксфордський словник англійської мови – режим доступу <http://www.thefreedictionary.com> (дата звернення 5.04.2015) – faith (n.)
- Le Dictionnaire des synonymes, nuances et contraires sous la direction de Dominique le Fur, Paris, 2005 – 498 p.